

Puhutteluko helppoa?

Vielä 1950-luvulla maitoa käytiin ostamassa omalla kannulla, jonka myyjä ystävällisesti täytti yhdestä isosta astiasta ammentaan. Nykyisin meille tarjoutuu ostoskoriin noukittavaksi kevyttä tai rasvatonta, laktoositonta tai vähälaktoosista maitoa. Näin jokaisen on mahdollista löytää itselleen kelvollinen vaihtoehto. Toisinaan kaupassa jää kuitenkin päivittelemään: mitä sitä tällä kertaa mukaansa kelpuuttaisi? Samaa tuotetta erilaisissa ja erinimisissä pakkauksissa jatkuu hyllyltä toiselle.

Vastaavanlainen epä tietoisuus voi iskeä jokapäiväisessä vuorovaikutuksessakin. Varsinkin ventovieraan kohtaamisen onnistuminen vaatii salamannopeaa tulkintaa tilanteesta. Onko tuo toinen tarkka arvostaan tai asemastaan? Loukkaantuuko hän tunkeutumisesta yksityisalueelle? Tai kenties hän iloitsee aistimastaan välitömyydestä ja avoimuudesta, yhteenkuuluvaisuuden tunteesta? Tällaisten seikkojen arviointi ohjaa osaltaan sinutteluun tai teitittelyyn päättymistä.

Sinuttelu on alun perin ollut yksinomainen kulttuurinen käytänte. Pohjoismaihin teitittely saapui luultavimmin 1700-luvulla. Se liittyi ennen kaikkea varallisuuteen ja vallankäyttöön: keisareita – eikä muutakaan ylimystöä – ei sinuteltu. Vähitellen teitittely levisi muihinkin yhteiskuntaluokkiin. Vuonna 1957 Suomen Akatemian kielilautakunta antoi teitittelysuosituksen, ja kaupunkien ylemmissä sosiaaliryhmissä iäkkäämpiä tuntemattomia tai korkea-arvoisempia teititeltiin. Toisaalta ystävänä kertoi, että hänen äitinsä ja isänsä teitittelivät vanhempiaan 1960-luvulla kotona maaseudulla, nuorempi sukupolvi isovanhempiaan, vieläpä tätejään ja setiään.

Sopivan puhuttelun valinta on edelleen melko ongelmallista. Kadehdimmeko siksi naapureitamme ruotsalaisia, jotka näyttävät kiintyneen johdonmukaiseen sinutteluun? Vai iloitsemmeko salaa siitä, että teitittely suo meille tilaisuuden muunnella toiseen suhtautumisen sävyjä? Sinuttelua kannattavat opiskelijat kertoivat eräässä kyselyssä teitittelevänsä epämieluisia tunkeilijoita, joiden kanssa he eivät halunneet solmia tuttavuutta.

Välillä näytti siltä, että 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun tasa-arvoistumispyrkimysten myötä sinuttelu yleistyisi, siitä tulisi jopa ainoa puhuttelumuoto. *Sinä*-sanalla ajateltiin lisättävän viestinnän mutkattomuutta. Kirjeissään esimerkiksi Kela on sinutellut asiakkaitaan 2000-luvun alkupuolelta lähtien. Ehkä tällä tavoin heidän on helpompi hahmottaa itsensä yksilöksi?

Teitittely on yhtä kaikki pysytellyt hengissä. Sen määrä on tätä nykyä taas kasvanut, mitä on edistänyt muun muassa se, ettei mallina enää pidetä vain ruotsin kieltä. Pelkästään EU:hun kuuluminen on johtanut meidät tarkkailemaan käytöksemme moitteettomuutta, ja vieraalla kielellä keskustellessamme joudumme noudattamaan osittain uusia etikettisääntöjä. Matkat ulottuvat nyttemmin todella kauas, ja entistä useammat tutustuvat vanhastaan kohteliaiksi luokitettuihin kulttuureihin. Eri puolilta saadut vaikutteet hämmentävät, ja jälleen pähkäilemme: *sinä* vai *te*?

Koska päätöksen tekeminen näiden kahden pronominin välillä on yhä hankalaa, turvaudutaan myös välttelytekniikoihin. Titteli voi auttaa pelastautumisessa. Vallankin lääkärit herättänevät pelonsekaista kunnioitusta potilais-

saan: *Saisiko tohtorilta lähetteen?* Monilla työpaikoilla esimies puhuttelee miehiä sukunimellä: *Mononen menee seuraavaan autoon. Hän-pronominia ei juuri hyödynnetä kuin pilailtaessa: Mitäs hää nyt siinä höpertää!* Joskus osallistujan persoona häivytetään kokonaan: *Onkos täällä jo syöty lautanen tyhjäksi?* Etenkin silloin kun meidän on pyydyttävä joltakulta jotakin, kartamme suoruutta: *Ehkä tuon oven voisi jo laittaa kiinni?* Myyjä puolestaan voi neuvoa meitä oikeaan suuntaan hyvinkin hienovaraisesti: *XL-koot ovat tuolla vasemmalla.*

Johanna Isosävin ja Hanna Lappalaisen toimittamassa teoksessa *Saako sinutella vai täytyykö teititellä?* esitellään monien kielten (suomi, unkari, viro, englanti, ruotsi, saksa, espanja, italia, portugali, ranska, puola, tšekki ja venäjä) tapoja ryhtyä puheisiin ihmisten kanssa. Kirjoittajat korostavat, miten tärkeää on muistaa, että samankin kielen sisällä on usein tietyn sosiaaliryhmän tai maantieteellisen sijainnin aiheuttamaa vaihtelua.

Tavallisimmin puhuttelumuodon valintaa säätelevät ensisijaisesti asianomaisten sukupuoli, heidän taloudellinen asemansa sekä tilanteen institutionaalisuus. Iällä ja tuttuudella on suuri merkitys. Välttämättä ikä ei kuitenkaan aina ole ratkaisujen yksiselitteinen perusta. Suunnilleen yhtä vanhoilla voi olla poikkeavat käsitykset ja toiveet heihin kohdistetun puhuttelun laadusta. Toiset arvostavat tapaamisten rentoutta, toiset eivät: *sinä* on liian tungetteleva. Viron akateemisissa piireissä teititellään säännönmukaisesti; jopa keskenään entuudes-

taan tuntemattomat opiskelijat voivat luopua muuten lähes systemaattisesta sinuttelustaan. Suomalaisista opiskelijoista valtaosa sinuttelee esimerkiksi professoreita, paitsi satunnaisesti, vaikkapa kirjoittaessaan näille ensimmäistä kirjettä.

Lukuisissa maissa, muun muassa Venäjällä, saatetaan teititellä vanhempaa sukulaista, joka vuorostaan yleensä sinuttelee puhujaa. Kiinnostavaa on se, että appivanhempia – erityisesti maaseudulla – teititellään Unkarissa, Ranskassa ja Portugalissa. Jotkut unkarilaiset ovat paheksuneet IKEAn mainostajien ja myyjien suosimaa sinuttelua. *Sinä*-pronominin ja etunimen yhteinen tekijä on epämuodollisuus, josta ei ole neuvoteltu. Ranskassa monet eivät pidä Starbucksin työntekijän iloisesta kehotuksesta kahvin noutamiseen: *Celine, cappuccino!*

Sinunkauppojen tekeminen on oiva menetely selvittää puhuttelumuodon valintapulma. Mutta, mutta: kumman keskustelijoista sopii tehdä aloite? Vuonna 2013 toteutetun kyselyn mukaan 80 prosenttia saksalaisista vastaajista oli sitä mieltä, että sinunkauppoja esittää vanhempi henkilö. Odotan innoissani sitä hetkeä, jolloin voisin ehdottaa lähempää tuttavuutta raumalaisten hienosti muotoileman kannustuksen keinoin: *San snää mnuu snuuks, snuuks mnääki snuu sno.*

Pirkko Muikku-Werner

Kielenkäytön tutkija
Itä-Suomen yliopisto